

XXXIV. ARAD-ZARÁND I. RÁKÓCZY GYÖRGY KORÁBAN.

A török haderő nagysága. Bethlen és Arad. Újabb viszályok Jenő miatt. I. Rákóczy György bihari és aradi hadjárata. A pankotai csata. A párlélési csel. A lippai alkudozások. A jenei országgyűlés és a szászvárosi béke. I. Rákóczy György Arad-Zarándban meggátolja a török-hódítást. A jenei rendszabások. Aradiak a harminczéves háborúban. Hódoltsági viszonyok. Jenő építtetése. I. Rákóczy György halála.

Az 1626-ban megszűnt Aradvármegye öt végváráat 950—1000 lovas és 1100—1150 gyalog török tartotta megszállva. Tótváradján, Eperjesen és Solymoson 100—100, Aradon 600 és Lippán 1100—1200 török állott¹⁾. Ezzel szemben a váradai generális Siriben (Világos), mely Petneházy zálogjósága volt, 2—400 és Boros-Jenőben 7—800 embernek, összesen 1000—1100 erdélyi hadnak s így felényi haderőnek parancsolt²⁾. Sőt voltaképen Jenőt és Világos-Sirit is saját haderejéhez számította a török, úgy, hogy a végekben elhelyezett 67,700 főnyi lovasságának 2 $\frac{1}{2}$ — s 64,300 főnyi gyalogságának 2 $\frac{7}{10}$ -át tette az arad-zarándi várak helyőrsége. A török tehát az első hódítás első éveivel képest, mikor 1018 embere volt, kétszerre nagyobb hatalommal lépett föl ezen a vidéken.

Maga is rajta volt most már, hogy a szegénységet kímélje. 1626. június 25. a temesvári basa azzal a hírrel lepte meg Bethlen Gábort, hogy Mehemed budai vezérbasa elmozdította *Abdula* lippai béget, ki az erdélyi nemesek jobbágyságait saját puszta falvaiban való letelepedésre kényszerítette s helyébe *Arszlán* béget küldte, ki pozsegai szandsákbég volt s neki is közel atyjafia³⁾. *Arszlán* a morvaországi hadjárat idejében különben is szolgált már Bethlen alatt s most a vezér utasítására kinyilatkoztatta, hogy jó szomszédságot kíván tartani. *Hadszi Sabán* és *Ozmán* aga által azonnal küldött is neki »egy szép falra való selyemszőnyeget, kit a vezérek maguk házokban szoktak kerevetekre teríteni« s Konstantinápolyból egy szép lóval kívánt kedveskedni a »tekintetes felséges fejedelemnek⁴⁾.«

¹⁾ *Törökm. Tört. Eml.* III. 471., 474—5. Minden várban éppen annyi gyalog, mint lovas, Lippát kivéve, hol az egyik fölvétel szerint 600 lovas és 700 gyalog, a másik szerint azonban százal kevesebb lovas volt elhelyezve. — ²⁾ *U.-o.*, 471., 475. — ³⁾ *Közli Tört. Adattár*, III. 146—7. — ⁴⁾ *Törökm. Tört. Eml.* III. 480—1.

Bethlen mégis csak kötve hitt az új szomszédnak. Az 1627. április 4—10. Fejérvárt tartott országgyűlés Zarándvármegyének az iránt emelt panaszára, hogy a Jenő vidékén levő birtokosok közül sokan daczolnak a törvényekkel s Jenőben lovaskatonát nem tartanak, a VII. t.-cz.-ben elrendelte, hogy ama véghely oltalmára jószágának arányában jószágvesztés terhe alatt mindenki elegendő lovast tartson s hogy a törvény végrehajtásának meglátására biztosokat küldjön ki a fejedelem¹⁾. — A gyalog és lovaskatonák zsoldját azonban Jenőben ekkor sem fizethette Bethlen pontosan, miért is azon 4000 frt fejében, melyet erre a czélra *Ujlaky* Fülöp deák borosjenei tisztartótól fölvetv, 1628. május 22.-én Sikulát kellett zálogba vetnie²⁾.

A jenei vitézek híven résztvettek a fejedelem minden hadjáratában s *Petneházy* István zarándi és aradi főispán, *Gálffy* György jenei kapitány, *Bornemisza* László, *Szentandrassy* György, *Bánhegyesy* János és mások »nevök nagy dicsőségével végzett munkájok jutalmául«³⁾ Aradban és Zarándban sok jószágot kaptak. A lengyel hadjáratra szintén készülődtek már, sőt Ibrahim temesvári beglerbég is kérdezősködött az erdélyi kormánynál, Gyulára, vagy Lippára küldje-e a török segítő-csapatokat? Pedig a mikor, 1629. decz. 3. ezt a kérdést fölvetette, már 18 nap óta nyugodott koporsójában a fejedelem. Ez a nagy ember, ki hazájának még egyszer méltó helyet jelölt ki Európa államéletében s ki épp oly nélkülözhetetlenné tudta magát tenni a keleti kérdésben, mint Közép-Európa belső ügyeiben s azon volt már, hogy az éjszaki bonyodalmak közt is megóvja a magyarság érdekeit, fényes név a magyarságnak történetében s az egyetemes történelemben sem jelentéktelen; Aradvármegye multjában azonban a *legsomorúbb esemény fűződik emlékezetéhez*. Mert a midőn *modus vivendi*t keresett Bethlen a törökkel szemben, hogy megmentsse az egészset, föláldozta a részt: átadta a szultánnak Aradvármegyét s törvényesen kitörölte azt a vármegyék sorából. A szomszédos Zarándot is csak államférfiúi fogásokkal tudta megtartani.

Ünnepiesen el sem temették még a nagy embert, mikor híre érkezett, hogy a Gyula alatt gyülekező törökök voltaképen Jenőt akarják elfoglalni; mire az ideiglenes kormány, hogy a németek részéről szemrehányásoknak ne legyen kitéve, azonnal 300 lovast és 300 gyalogot küldött a vár erősítésére, pedig *Moharem* basa fejével állott jót, hogy a törökök semmit sem forralnak Jenő ellen⁵⁾. A budai vezérbasa a tapasztalt bizalmatlanságért, mely különben helyén volt, eléggé zsörtölődött. *Borsos* Tamás erdélyi követ azonban 1630. január 28. megnyugtatta s maga a vezér is belátta, hogy alkalmatlan időben felültetett, de azóta már szét is oszlott

¹⁾ *Erdélyi Orsz. Eml.* VIII. 370. — ²⁾ *LR.* XIV. 57ab. — ³⁾ *LR.* XII. 58b. *Kemény* Önéletírása, — 97—8. — ⁴⁾ *Tört. Tár*, 1882., 67. és 1884., 292. l. — ⁵⁾ *U.-o.*, 1884., 300., 477—8., 483.

hada könnyen vezethetett volna a németekkel való háborúra, azt hiven a németek, hogy Jenőt Lippa módjára akarja átadni az ideiglenes erdélyi kormány a töröknek¹).

Ennek az aggodalomnak sok alapja volt. Már 1630. febr. 17. intézkedett a fejevári országgyűlés²), hogy a Jenő és a közelében levő falvak közt kitört villongások ügyét külön bizottság vizsgálja meg; 1631. július 1. pedig elrendelte³), hogy Jenő és Lugos építésére minden kapu után 20 forintot szed s a mennyiben Zarándvármegye felső járása nem járult ingyen munkával Jenő erősítéséhez, ezt sem vette ki a közadózás alól; továbbá hogy visszaállítja Bethlen fejedelemnek azt a rendtartását, mely a Részekben és a Jenőn felül lakó jobbágyoknak a török hódoltságba való kiköltözését szabályozza s felhívja az új fejedelem I. Rákóczy György figyelmét arra a körülményre, hogy ezeken a vidékeken a törökök szabadon járnak-kelelnek, a jobbágyokat pedig verik, szidják, kötözik és elhurcolják. E miatt I. György fejedelem 1632. ápril 14. nyíltan fel is szólalt a portán s kívánta, parancsolja meg a szultán a lippaiaknak, gyulaiaknak és szolnokiaknak, hogy az azelőtt be nem hódolt falvakat most se erőltessék hódolásra; s hogy a magyarnak és töröknek hódoló falvakat a szpáhik ne akadályozzák a mindkét félre való adózásban⁴). Május 10. az országgyűlés kapunként újabb 1 frtot szavazott meg Jenő és Lugos építésére s hogy a várat Zaránd-Aradvármegye kibővítésével is erősítse, a Zarándhoz tartozni nem akaró Huszna-vidék bekebelezéséről szóló törvényt karhatalommal való fenyegetés kíséretében újította meg⁵). Ellenben a törökök a portán egyenesen Rákóczyt vádolták⁶), hogy Jenőt két gyermekre bízta, kik a temesvári basaságban, gyulai szandságban mindenütt dézmálnak, a jószágaikra kimenő szpáhikat elfogdossák, levágják, minden holmiját elveszik, a fejedelem parancsainak nem engedelmeskednek s egyenesen azt követelték tőle, hogy mivel Jenő átadása Bethlennek úgyis csak külföldi hadjáratain múlt, most okvetetlenül átadja Rákóczy a szultánnak. A gyulai és temesvári basák a maguk erejét is elegendőnek tartották Jenő elfoglalására. A budai basa pedig már utasításba is adta Gusztáv Adolf svéd királyhoz küldött követének, Gondolkodó Mihálynak, hogy Jenőről mint olyan várról beszéljen, melyet a fejedelem nemcsak odaígért, hanem közelebb át is ad a töröknek s hogy a temesvári basa mielőbb Jenő alá szállván, az erdélyi fejedelem vezetése alatt s a svédek szövetségében vesz részt a németek ellen való hadjáratban⁷). A temesvári basa parancsot is kapott, hogy Gyula alatt vonja össze csapatait. »Kegyelmes uram — figyelmeztette Rákóczyt portai kapitihája, Szalánczy István⁸), — mivel

¹) *Tört. Tár*, 698. — ²) *XL. t.-cz.* Erdélyi Orsz. Eml. IX. 97. — ³) *II. és XXV. t.-cz.* U.-o., IX. 264., 270. — ⁴) *Tört. Tár*, 1883., 435. — ⁵) *1632: II. és XXI. t.-cz.* Erdélyi Orsz. Eml. 281., 286. — ⁶) *Tört. Tár*, 1883., 663. Szalánczy István jelentése 1632. okt. 8. — ⁷) *Török. Tört. Eml.* IV. 179. — ⁸) 1632. nov. 3. *Tört. Tár*, 1883., 674.

Gyula közel Jenőhöz, talán nem árt a jenei uraiméknak vigyázniok; a mint szokták, kegyelmes uram, mondani, hogy *occasio facit furem*, — a vigyázás igen jó mindenkor.«

Vigyázásban nem is volt hiány. Míg az országgyűlés 1633. május 13. általában véve eltiltotta a jobbágyoknak a fegyverviselést, a bihariaknak és zarándiaknak megengedte, hogy otthon fegyvert tartsanak, mivel »a török földéhez közel lagnak« s elrendelte, hogy Zarádnak most már felsőjárása is ingyenmunkát adjon Jenő építéséhez¹⁾. A török különben a maga részére szintén adót követelt mindazoktól az aradi és zarándi falvaktól, melyek Báthory Zsigmond elszakadása előtt a hódoltsághoz tartoztak. A nagyvezír július 23. azt kívánta, hogy ne csak a Lipppa körül levő hódolatlan 8 falu adozzék a szultánnak, hanem a Gyula körül valók is, Jenő vidékén pedig ne szedjen adót a fejedelem. Rákóczy viszont a budai vezírhez küldött követe, Tholdalaghy útján okt. 20. csak arra az esetre ígérte oda a lippavidékiek adóját, ha a gyulavidékieket nem követelik²⁾. A fejedelem helyzete annál kényesebb volt, mert a török azon a czímen akármikor beleköthetett, hogy a Szatmárba és Kállóba menekült hajdúk Jenő alá jártak pusztítani, ott két falut fölégettek s portyázás közben néhány törököt levágtak. Ezt a törökök inkább a jenei vitézek tettének tartották s minden pillanatban keresték a megtorlás módját. Ily körülmények közt a végbeli törökökkel való alkudozásra Siribe és Galsára *Apafy* György tanácsurat, *Bornemisza* Pál jenei főkapitányt, *Kemény* Jánost, *Harasztosy* Balázs deákot és *Szénásy* Péter bihari alispánt küldte ki, kik 3—4 hónapig fáradoztak azon, hogy a vérontást megakadályozzák³⁾. Ehhez képest 1634. május 23. arra kérte Rákóczy III. Ferdinándot, váraiban ne tőrjön meg efféle kóbor hajdúkat; aug. 24. pedig Pázmányt figyelmeztette, hogy a portán ismét kívánni kezdik Jenő megadását »noha nem aperte s parancsolásképen, de tréfa- és homályosképen,« s ha rajtuk áll, már is »belekapnak volna Jenőbe⁴⁾.« Szept. 2.-án csakugyan azt a nyugtalanító hírt kapta a fejedelem, hogy a végbeli törökök Deszni vidékének fölverésére készülnek⁵⁾. A lippaiak csakugyan fölégettek 1—2 falut, mire *Bornemisza* Pál, a jenei főkapitányságban Petneházy utóda, mindenkép kereste az alkalmat, hogy a kölcsönt visszaadhassa. Rövid idő múlva meg is tudta, hogy a lippaiak a Jenő és Világos közt levő falvak rablására kiindultak. Azonnal dobot üttetett és rájuk tört. A lippaiak sokan voltak ugyan, de különböző falvakban dúlván, részekre szakadtak; *Bornemisza* tehát egyenként támadt rájuk s nemcsak a martalóczok, hanem a szpáhik

¹⁾ 1633: III. és XII. t.-cz. Erdélyi Orsz. Eml. IX. 313—4. és 316. — ²⁾ *Törökm. Tört. Eml.* IV. 190., 196. 1636. febr. 4. azonban megígérte Rákóczy a temesvári basának, ki ez ügyben Fiáth Zsigmondot küldte hozzá, hogy a jeneiek adójának beszédese elé nem gördít akadályt. (*Törökm. Tört. Eml.* IV. 301—2.). — ³⁾ *Kemény* János önéletrása, 257. — ⁴⁾ *Tört. Tár*, 1881. 659. *Szászadok*, 1884., 311., 314. *Thaly*, Bercsényi-család, I. 110 — ⁵⁾ *Törökm. Tört. Eml.* IV. 218.

sorában is nagy vérontást vitt véghez. A lippaiak nagy lármát csaptak a portán s a fejedelem csak több ezer tallér ajándékkal és úgy tudta eligazítani a bajt, hogy Bornemisztát elmozdította a jenei főkapitányságtól; utóbb azonban Zólyomy Dávid helyébe udvari főkapitányává tette¹⁾.

Mentül bizonytalanabb lett Zarándvármegye helyzete, annál nagyobb gondot fordított reá Erdélyország. A fejevári gyűlés 1635. június 10.-én megújította az 1627: VII. t.-cikket, mely Jenőben lovasok tartására kötelezte a vidéki birtokosokat, Jenő megépítésére pedig Zaránd-, Hunyad- és Szörényvármegyéből egy hétre minden 12 kapu után egy-egy négyökrös szekeret s 2—2 embert rendelt ki; s hogy a közterhek alól senki se vonhassa ki magát, első sorban Zaránd- és Szörénymegyékben törölte el a liber baronatusát²⁾.

Az előkészületek nem veszték kárba. I. Rákóczy György ellenében, ki iránt maguk a németek költötték föl a törökök bizalmatlanságát, a porta Bethlen Istvánt vette pártfogásába. 1636. nyarán a gyulai törökök már Pankotára rohantak, néhány hajdút levágtak, összes marháikat elhajtották, sőt 14 gyermeket is rabságba hurczoltak. Mindez igen nagy nyugtalanságba ejtette az alföldi vármegyéket³⁾. »Nagyságos uram! — buzdította Zöldfikár aga a budai vezért⁴⁾, — Isten engedelmeiből mostan a nagyságod boldog idejében a jenei szandsákság kézben eshetik. . . . A dolgot sietséggel cselekedvén, e világon minemű szolgálat leszen, jutalmát tapasztaljátok. Szolnokból két nap odamenni lehetséges, közötté semmi hegy nincsen; a szolgáló-rend, zaim és timár-szpáhik jelen vannak, a tárházból ezen dologra költség nem kívántatik. E várnak megvételével a gyulai, lippai, temesvári és csanádi szandságoknak falui, városai hamarabb megépülnek s egy-két esztendő alatt beléjük mennyi jobbágy jövend!» *Haszán Nuszuhaszade* budai basa, csakugyan Gyula alá ment s magához rendelve a Lippa alatt gyülekezett hadakat is, *Bekir* temesvári beglerbéget tette a sereg parancsnokává⁵⁾. Bekir október 5.-én úttalan mocsarakon át vonult Szalonta felé, hová október 2.-án *Kornis* Zsigmond is elindult; mint maga mondta, azért, mert ha egyenesen Jenő felé menne s nagyobb haderőre bukkanna, el volna zárva előle a visszavonulás útja; Szalontáról azonban Jenőre, Sarkadra s a hajdúvárosokra egyaránt vigyázhat. Az okt. 6.⁶⁾ vívott szalontai csata, melyet Arany János is megénekelt, csakugyan Rákóczy javára döntötte el a hadjáratot, melynek utolsó epizódjai Zaránd-Aradvármegyében folytak le.

A szalontai csata után azt a hírt hozták a sarkadi hajdúk, hogy

¹⁾ *Szalárdy*, *Siralmas Krónika*, 94. — ²⁾ 1635: V., XX. és LII. t.-cz. Erdélyi Orsz. Eml., IX. 416., 422., 432. Az 1637: XVII. t.-cz. szerint Hunyad már Karán-Sebeshez adta az ingyenmunkát. U.-o., 594. — ³⁾ *Tört. Tár*, 1884., 497. — ⁴⁾ *Törökm. Tört. Eml.* IV. 448—450. — ⁵⁾ *Naima* török történetíró tudósítása. Ford. *Karácson* Imre. Hadtört. Közl. 1893., 300. — ⁶⁾ *Naima* szerint (id. h. 302.) okt. 4.

Haszán budai vezér Gyula alól Lippa alá készül s Bethlen Istvánt onnan viszi be Erdélybe. A fejedelem tehát Várad-Ősi alól okt. 15. Boros-Jenő felé indult, hogy a Kaján útjánál állhasson a vezér elé. Mivel a nagy szárazságban az erdőkön át vezető utak eléggé kiszikkadtak s a Fekete-Körös és erei is meglehetősen leapadtak, táborával aránylag gyorsan haladhatott, úgy, hogy október 15.-én Jenő keleti részén, a Fejér-Körös mellett levő füzesben foglalhatott éjjeli szállást. *Szénásy* Péter jenei fő- és *Szilágyi* András alkapitány kémei akkorra már teljes bizonyossággal hírt hoztak az ellenség mozdulatairól. Haszán azzal fenyegette az erdélyieket, hogy Gyuláról azért megy Lippa felé, mert Bethlen Istvánt akarja fejedelmökké tenni¹⁾. Október 12.-én csakugyan Székudvarra, 13.-án Pálélésre s 14.-én Lippa alá érkezett²⁾, hová napról-napra szállingóztak a szalontai csatában megsebesült törökök³⁾. *Haszán* a város alatt, a Maros balpartján ütötte föl sátrait; seregének megtiltotta ugyan a folyón való átkelést, a gyulaiakkal azonban fönn tartani ügyekezett összeköttetéseit. Ennek gátlására a jeneiek sűrűn portyáztak és pedig 15.-én oly szerencsével, hogy hazahajthatták a világosváriak valamennyi marháját⁴⁾; október 17.-én pedig, Jenő alá érkezte napján, a fejedelem 150 lovassal küldte ki egyik mezei kapitányát, a szerencsés és vitéz *Böjthy* Istvánt, ki éjszakára Pankota puszta várában pihentette meg hadait. Hadnagya, *Kemény* János, Jancsó Pált és Székely Mihályt bízta meg az őrség föllállításával; éjjel, szakadó esőben azonban maga is lóra pattant s még idejében érkezett, hogy őrséget küldjön egy megszállni elfelejtett pontra. Az esztergomi bég ugyanis, kit Lippa alól a váci béggel együtt hazaküldött Haszán basa, útközben⁵⁾ négyszázad-magával éppen ezen az oldalon közeledett a város felől, a nélkül, hogy sejtelve lett volna a magyarok otlétéről. A magyarok ugyan csak harmadrésznyen voltak, de csendben várták s azután egyszerre meghorhánván, tökéletesen megverték s félmfdre üldözve, jobbadán levágták a meglepett törököket. Odaveszett az esztergomi bég, sok aga s egyéb tiszt. Böjthy emberei néhány török zászlót, sok lovat s annyi podgyászt ejtettek zsákmányul, hogy Jenőre hazatérve, több napig tartó vásárt csaptak.

A szalontait nyomban követő második vereség nagyban rontotta a törökök harczias kedvét, de annál inkább növelte a magyarokét⁶⁾. A fejedelem a jó hírre 200 lovassal újabb portyázásra még okt. 18. kibocsátotta *Faragó* Andrást, pedig már 6 ilyen csapata járt Arad-Zarándban⁷⁾. E közben azonban az idő nagyon is ősziessé lett, a zápor egyre szakadt s a folyók megdagadtak, úgy, hogy a fejedelemnek a jenei füzesben levő táborát is már az első éjszaka elöntötte a Körös, melynek akkor még nem

¹⁾ *P. Szathmáry*, A Kemény-család okmánytára, 47. — ²⁾ *Tört. Tár*, 1884., 308. —

³⁾ *Naima*, 304. — ⁴⁾ *Bethlen* István naplója. *Tört. Tár*, 1884., 309. — ⁵⁾ *Szilágyi*, A két Rákóczy György családi levelezése, 23. — ⁶⁾ *Kemény* Önéletírása, 279. *Szalárdy* Siralm. Krón. 122. *Rákóczy* levele Szilágyinál, id. h. 24. — ⁷⁾ *Szilágyi*, Két Rákóczy, 24.

voltak gátjai. Az apró sátraknak csak a csúcsa látszott ki a vízből s a cselédek hónaljig érő vízben mentették a sátrakat, melyeket azután alkalmasabb helyen ütöttek föl.

Fejedelmi nagy sátorában, a főurak és nagy sokaság jelenlétében, itt fogadta Rákóczy másnap a budai basa követségét, melynek vezetője, *Ali* csausz, folyékony magyar szónoklatban kérte a fejedelmet, hogy a béke-tárgyalásokra vele együtt magyar urakat küldjön a vezérhez. Becsületével és fejével kívánt jótállani, hogy harmadnap múlva sértetlenül térnek vissza a követek, mi ha nem történnék, tetszésök szerint álljanak bosszút a szultán hadain. A fejedelem nevében Bethlen egykori kancellára, az ősz Péchy Simon válaszolt. Kijelentette, hogy ha már ilyen kevésbe vették az ország hűségét, inkább vívjanak meg szemtől szemben. Ha azonban maga a csausz akarna írni a vezérnek, levelét parasztemberekkel fogja elküldeni a jenei kapitány. A csausz meg is írta ezt a levelet, melyben nagyon ajánlotta a békülést. Okt. 21. a vezér már újabb, békére hajló izenettel küldte *Omer* agát Rákóczyhoz, ki a haditanács válaszával másnap ezt is, *Ali* csauszt is haza eresztette Lippára. Nyomában járt azonban a fejedelem serege, melyet *Kornis* Zsigmond vezetett. Az eső éjjel-nappal szakadt s a Maros úgy megáradt, hogy a magyarok, kik 23.-án érkeztek Pálélése alá, sehol sem gázolhattak, vagy úszathattak át rajta. A lippai hídnál a magyarok nemcsak puskákkal, hanem taraczkokkal is lövöldöztek a törökökre, hogy támadásra ingereljék őket, kik pár nap előtt (20.-án) három szandsákság hadaival gyarapodtak, a vezér azonban szorgalmasan őriztette mind a két hídfőt s észrevehetőleg kerülte az ütközetet. A beteges *Kornis* tehát a lippai híd s Pálélése közt a berek végében sánczot csináltatott s ott szállott táborba. Még el sem helyezkedett, már megérkezett a vezér küldötte, *Ali* csausz, ki ismételte Jenőben tett ajánlatait s ezúttal szerencsésebben, mert a fejedelem utasításaival ellátott urak most belenyugodtak, hogy kezesek kicserélése mellett a békealkudozásokat megkezdjék. *Bekir* temesvári basa (kezlárbék) szintén arra buzdította »lippai kastélyából« Rákóczyt, mint jó barátját, béküljön meg Bethlen Istvánnál. A Jenő alatt maradt fejedelem még aznap kijelentette, hogy nem idegenkedik ettől; de tökéletes békét akar, nem időhalogatást¹⁾.

Másnapra (okt. 24.) kelve azonban mindenik úr talált valami mentseget, hogy ne kelljen bemennie Lippára, a törökök közé. *Kornis* végre is az önként ajánlkozó *Kemény* Jánost és *Farkas* Ferenczet küldte be Lippára, kik helyett a budai vezér *Izmael* temesvári alajbéget és a lippai béget adta kezesekül. A zálogok kicserélése katonai ünneppé vált. Csapatából pompás lován előugratott s megkérdezte a párducz bőr-kacsa-

¹⁾ *Törökm. Tört. Eml.* IV. 415—6. *Szalárdy*, 126—7. *Kemény*, 280. A lippaiak a Maros partján álló s vendéglővé átalakított 7. sz. házat tartják a basa kastélyának, melyet azért a 90. lapon rajzban is bemutatok.

gányos alajbég: »Hol van és melyik az az úr, ki helyettem zálog lesz?» Erre Kemény vált ki a magyarok sorából; kezet fogtak ők is, a többiek is, azután ellenkező irányban elváltak. Lippán a városban szállásolták

A lippai basa háza.

el a magyar követeket és csauszokat rendelték melléjük, kik bőségesen gondoskodtak ellátásukról, egyúttal azonban vigyáztak is rájuk. A vezér és Bethlen István még aznap rövid kihallgatáson fogadta őket.

Október 25.-én¹⁾ újra a vezér táborába vitték őket. »Hány fejetek

¹⁾ Bethlen István (Tört. Tár, 1884., 309.) csak az okt. 24.-i kihallgatást említi, a *Törökm. Tört. Eml.* (IV. 417.) pedig az egri basa audientiájáról szól s közli a pontozatokat is. Mint legközvetlenebbet, Kemény (280—3.) előadását fogadtam el.

van — riadt rájuk *Haszán*, — hogy a hatalmas császár ellen fegyverrel jöttetek s hogy — Pálélésénél sánczot ásatván — a hatalmas császár földét megfurtátok?« »Nem a hatalmas császár ellen jöttünk — felelt Kemény. — Az ellen azonban, ki a régi császároktól adott athnéme ellen fegyverrel tört reánk s magát szabadságunk, törvényünk ellen erővel fejedlemmé tenni akarta, az (Bethlen István) ellen szabadosak vagyunk magunkat oltalmazni; mert mi fegyverünkkel híven szolgáló hívei vagyunk a hatalmas császárnak.« S kijelentvén, hogy ők a császár köntösétől elszakadni nem akarnak, elfogadták a béke iránt való közbenjárását; mire a vezér felolvasta föltételeit. Ezek szerint követelte Jenő átadását, Bethlen István személyének és vagyonának biztosítását, Zólyomynak szabadonbocsátását s azt, hogy a császárnak tekintélyes ajándékot küldjenek. Kemény kijelentette, hogy erre az ország megkérdezése nélkül még a fejedelem sem válaszolhatna s kérte, bocsássa hozzá őt s hitelesség okáért társát, *Farkas* Ferenczet is, a ki székely lévén, szavaiban jobban megbíznak az »igen nehéz természetű« székelyek. A vezér megengedte, hogy mindketten személyesen vigyenek hírt a fejedelemnek. Eszébe sem jutott, hogy a magyarok táborában most már ellenbiztosíték nélkül maradt főtisztjei életét féltse.

Kemény és társa alig várták, hogy kilépjenek a vezér sátorából; azonnal lóra pattantak, átvágtattak a lippai hídon s még aznap beértek Boros-Jenőbe, hol megérkezésökön csak úgy csodálkoztak, mint pár nappal azelőtt a Rákóczynétől küldött, Jenőben még sohasem látott gránátalmán¹⁾. Mivel a szükséges iratok Váradon voltak, a fejedelem okt. 26.-án jenei katonák kíséretében *Szalárdy* János levéltárost, ezeknek az eseményeknek egyik történetíróját küldte be Váradra. Szalárdy azonban a víz alatt levő erdőkön keresztül csak nagy bajjal haladhatott s a fejedelem egyhamar nem számíthatott visszatérésére.

Ezalatt Kornis Zsigmond is megunt a Maros partján czéltalanul való ácsorgást s látván, hogy a nagy áradások és esőzések miatt nincs mihez kezdenie, még október 26.-án visszafordult²⁾. Török írók szerint azonban a törökök hadicselétől kényszerítve indult el. A budai basa ugyanis nagy jutalmat ígért egyik alajbégjének, ha ütközet nélkül való távozásra bírja a magyarokat. A furfangos alajbég néhány renegáttal együtt magyar katonának öltözködve, estefelé Kornis táborába lopózkodott s magyarul jól beszélvén, senki sem ösmert rájuk. Éjjel azután kötőfékökről eloldozva, megvadítottak néhány lovat s kiabálni kezdtek: »Hej, megtámadott a vezér! Meneküljetek! Mit állatok?!« A fölriadt magyarok valónak vették a hírt és hamarosan elfutottak a Maros mellől. Pálélésénél így torolták meg a törökök a szalontai hajdúk cselét. Csak akkor kelt át a budai vezér serege a Maroson. Az elhagyott táborban sok lovat, hadi szert, fegyvert, sátort,

¹⁾ *Szilágyi*, A két Rákóczy, 27. — ²⁾ *Szalárdy*, 127—9.

bort, pálinkát, élelmi szereket, nyárson sült húst, tyúkokat stb. találtak s nagy zsákmánnyal, örömmel tértek vissza Lippára¹⁾.

Kornis október 27.-én a Csiger vizéig ért, honnan harmadnap a fejedelem parancsára Jenő városába vonult s ott a lakosok kertjeiben és gyümölcsöseiben szállásolta el katonáit. Váltig panaszkodtak a jeneiek, hogy a vitézek, nem járhatván az erdőre, az ő gyümölcsfáikkal, kerítésekkel tüzelnek. Az új békekövetséget is összeállította a fejedelem. Utasításokkal s a budai és temesvári basához szóló levelekkel ellátva, a követek okt. 28. indultak el Jenőről, s az éjszakát a Csigernél levő táborban töltvén, 48 órával később, mint a magyaroknál levő török kezesek, október 29.-én a küldöttek (*Kemény János, Haller István, Szalánczy István, szászsebesi Fodor István, Bassa István és Csulay György udvari prédikátor*) is megérkeztek Lippára, hol az eljők rendelt csauszok fogadták és a városban szállásolták el őket. A vezér okt. 30. és 31. ismét értekezett velök²⁾.

Még javában tartottak az alkudozások, mikor a szoros fölügyelet alatt álló magyar követek szorongva látták, hogy hadi készületeket tesznek a Lippa alatt táborozó törökök, hogy a magyarokat meglepjék. Csakugyan, Gyorokon túl, Kovászi és Világos közt, a Makra-hegység aljában ütöttek táborn a törökök. Meglepetve tapasztalták azonban, hogy Világos alatt néhány ezer emberrel maga a fejedelem áll. Rákóczy ugyanis a vidék s a vár megtekintése, de meg hadiszemle végett is Jenő alól katonai kirándulást tett errefelé s ennek a véletlennek tulajdoníthatta, hogy a törökök éjjeli támadása elmaradt. A törökök ugyanis azt hitték, hogy cselökről a parasztok tudósították a fejedelmet; miért is egy csapat szegény embert megköztetvén, apróbb csapatokban, az erdőkön keresztül szököttek hazafelé s »ime, nem vígan, hanem szakadozva, kopjáik lehajtva, fejök csüggedve szivárognak be a városra.«

A fejedelem, a török álnokságán boszankodva s követei életét féltve, azonnal visszahívatta Lippáról *Kemény Jánost*, ki — ha még oly nehezen bocsátotta is el a vezér — Haller István és Csulay György kíséretében sietve visszatért Jenőre s még hintóját, lovait és szolgálait is Lippán hagyta³⁾. Ekként a jeneiek aggodalma⁴⁾ nem igazolódott. Ellenkezőleg Kemény a törökök kívánatait is magával hozta s ezeket a kívánatokat Erdélyországnak Boros-Jenőben november 6.-án tartott tábori országgyűlése elfogadván, a fejedelem és a budai vezér közt kötött béke föltételeit a maga részéről helybenhagyta⁵⁾. A vezér, kihez Lippára a portáról nov. 9. Bekir basa, másnap pedig a kapudsi érkezett, a pontozatokkal nov. 14.-én

¹⁾ Ezt az idéig ősmertlen részletet *Naima* beszéli el. (Id. h. 304—6.). — ²⁾ Bővebben *Törökmagyarkori Tört. Eml. IV.*, 426—432. — ³⁾ Követségét ő-maga írta le *Önéletírataiban*, 280—6. V. ö. *Illésházy* emlékirata (*Tört. Tár*, 1891., 575—7.). *Szalárdy*, 128—9. *Erdélyi Országgy. Eml. IX.* 243—5. — ⁴⁾ *Kornis* Zsigmond, *Tört. Tár*, 1884., 503. — ⁵⁾ Teljes szövege, *Török. Tört. Eml. IV.*, 432—446.

Memhed agát küldte Konstantinápolyba s 14.-én — hadait már előbb elbocsátván — Lippáról ő-maga is hazaindult¹⁾. Rákóczy szintén elbocsátotta Kornis váradi hadait s a hajdúkat. Sarkad, Szalonta s Jenő őrségét jól megerősítvén, Boros-Jenőt, »mivel — úgymond — ez a föld immár elpusztult«, nov. 7.-én odahagyta s az erdélyi és tiszántúli hadakkal ropant sárban és fagyban aznap csak Boros-Sebesig jutott. Onnan másnap folytatta útját Halmágyon, Körösbányán és a Kajánon át Szászvárosba, hol a tárgyalásokat folytatta s december 14.-én végre meg is kötötte a békét, melyben még csak czélzás sem volt Jenő átadására.

Ebben a hadjáratban nagyon sokat szenvedtek a jeneiek. Maga a fejedelem is elösmerte, s nov. 14.-én ezt felesége, Lorándffy Zsuzsánna ismételte, hogy szegény népe egészen elpusztult s annyira kiélték a hadak mindenkől, hogy ottlétekor maga a fejedelem is sürgetve kérte feleségét élelem és kenyér küldésére. Nov. 22.-én a jenei alkapitány a 400 főnyi gyalogság számára szintén búzát és pénzt kért egy hónapra. A fejedelem azonban tulságosaknak tartotta a kárpótlás iránt beadott kérelmeket s azt csak részben teljesítette²⁾. A fő dolgot azonban mégis csak elérték; azt, hogy városuk és vármegyéjük a dicsőséges őszi hadjárat következtében *megszabadult a török hódítás veszedelmétől* s I. Rákóczy György alatt gyors fejlődésnek indult.

A fejedelem megjutalmazta hadjáratának egyik főtenyezőjét, *Kornis* Zsigmond zarándi főispánt, ki 1637. augusztusában Deszni várába tért pihenni és szept. 29.-én Deszni várat kerületével együtt örökre fölmentette a zarándi alispánok és szolgabírák minden hatósága alól³⁾. Borosjenei vitézeit is számos adományyal ügyekezett megörvendeztetni.

Egyébiránt a szászvárosi béke éppen nem nyugtatta meg a fejedelmet; már 1637-ben parancsot küldött Ibrányinak, hogy szemmel tartsa a törököket, kik Jenő ellenében a Maros mellett valami pusztá kastélyhelyet akarnak megépíteni⁴⁾; 1638. és 1639. megerősítette az országgyűlésnek azon törvényczikkeit, melyek szerint Zarándvármegye alsó járása ingyenmunkával, a felső pedig 1½ s a másik évben 2 forinttal járuljon Boros-Jenő megerősítéséhez s őrsege fizetéséhez⁵⁾; s 1640. nov. 7.-én ügyeletré intette fiát, az ifjabb Györgyöt, mivel azt hallotta, hogy *Kasza-Peregen* várat akar építtetni a török⁶⁾. Ő-maga azonban oly szigorúan ellenőrizte az 1633-ban a fegyvercsempészetre nézve hozott törvényt, melynek akkor, az ifjabb Székely Mózes, majd Bethlen István mozgolódásai közt lehetett is értelme, hogy engedelme nélkül 1640. július 13.-án *Gáborjani* János jenei harminczados még Bornemisza jenei főkapitánynak sem akarta kiadni

¹⁾ *Bethlen* naplója. Tört. Tár, 1884. 309. — ²⁾ *Szilágyi*, Két Rákóczy, 29—48. *Szalárdy*, 129—130. — ³⁾ *NKA.* 1715., nro 16. §. 41. *Erdélyi Orsz. Eml.* X. 116—120. — ⁴⁾ *Szilágyi*, Két Rákóczy, 90. — ⁵⁾ 1638: V., 1639: II. t.-cz. *Erdélyi Orsz. Eml.* X. 139., 219. l. — ⁶⁾ *Szilágyi*, id. h. 90.

azokat a puskákat, melyek mint titkolt árucikkek heverték harminczad-hivatalában¹⁾.

A tilalom pontos megtartására annál jobban kellett ügyelni, mert 1641. május 14. a fejevári országgyűlés is kijelentette, hogy »a gyilkosok, paráznák, orvok és egyéb czégyeres bűnösök« főkép Várad és Jenő vég-házaiban szaporodtak el²⁾. Másrészt azonban a török még most is át-átrándúlt a Maroson, s pl. 1641. augusztusában a végvárak megszemlélése végett a temesvári basa Aradba és Zarándba jöven, Komlósra (a mai Szent-Anna keleti részébe) élelmi szereket is hordatott, aug. 12. azonban az utána érkezett csauszoktól hozott izenetre hirtelen visszafordult³⁾. Ennek az örökös fészkelődésnek tulajdoníthatjuk, hogy Rákóczy György mindnagyobb gondot fordított a jenei őrség fegyelmének fenntartására s hogy 1643. június 20. megalkotta a jeneiek számára azokat a *rendszabásokat*, melyeket azután 1648. ápr. 11.-én fia, II. György is elfogadott, az országgyűlés pedig 1648. ápr. 28.-án a XXVII. cikkben törvénybe iktattott⁴⁾. Elrendelte ebben, hogy ha a kapitány dobot üttet vagy trombitát fúvat, a fizetett néppel együtt a nemesség is fölkeljen; de ha csak 10—20 csavargó mutatkozik a környéken, csupán a fizetett katonákat kell alkalmazni ellenök. Takarodó-harangozás után a kerülőkön kívül senkinek sem szabad fegyverrel járnia. Minden birtokos jenei nemesnek büntetés terhe alatt lóháton kell teljesítenie hadiszolgálatait; a birtoktalanok szablyát, puskát s más gyalogsági fegyvereket tartsanak s évenként hadiszemle elé tartozzanak állni. A másnál lakó, de Jenőben birtokos fő- és köznemesek fizetett szolgákat tartsanak ebben a végvárban, de nem jenei zsoldos katonát, vagy ott lakó nemest, mert emezeknek amúgy is kell szolgálniok. Ezt a visszaélést azonnal meg kell szüntetni. Az 1643. május 21.-én tartott országgyűlés III. t.-cikkének rendelete következtében hamarosan készített szabályzat többi része jobbadán a közbiztosság és igazságügy szabályozásával foglalkozott s a katonai hatalom rovására tágabb tért nyitott a megyének. Legközvetlenebb hatása abban mutatkozott, hogy a mint életbe léptette a fejedelem biztosa, *Kornis* Zsigmond bihari és zarándi főispán s Bornemisza Pál udvari főkapitány, a katonák s polgárok közt való torzsal-kodás megszüntével azonnal folytatni lehetett *Boros-Jenő várának építését*⁵⁾, melynél az üldözött és vasravert szombatosakat is alkalmazták⁶⁾.

Rákóczy, ki már mind hajlandóbb volt résztvenni a harminczéves háború utolsó szakaszában, kerülni akart a törökökkel való minden torzsal-kodást, hogy e miatt el ne kelljen halasztania hadjáratát. Mikor tehát

¹⁾ *Erdélyi muzeumi levéltár*. Gr. *Kemény*, Erdélynek történetei eredeti levelekben. VII. 71—4. — ²⁾ *Erdélyi Orsz. Eml.* X. 314. — ³⁾ *Török. Tört. Eml.* IX. 381. — ⁴⁾ *Orsz. It.* XX. LR. 188a—189b. Kivonatossan *Fábiánnál*, *Rácznál* s *Andrejkovics* János az »Alföld« 1880. évi folyamában. Egészesen *Tört. Adattár*, II. 167—170. Legjobban *Erdélyi Orsz. Eml.* X. 484—9. — ⁵⁾ *Erdélyi Orsz. Eml.* X. 366. — ⁶⁾ *Szalárdy*, 134.

(1643. szept. 12.) hírért vette, hogy a »Béli és Deszni vidékein lakó új latrok» a török hódoltság területén raboltak, erélyes üldözésre intette Kornist, Petneházynét, sőt saját fiát, II. Rákóczy Györgyöt is¹⁾. Latornak tartotta ugyan magát a lippai béget is, bántódását látva azonban, kedvében akart járni s valahányszor ennek valamely csausza vezetése alatt jött követség hozzá, egy-két főbb emberének mindig adott ajándékba egy-egy dolmánynak való posztót²⁾, Nem is tettek ellene panaszt a portán s a vizzályt barátságosan eligazíthatta. Mikor azonban 1644. január 11. Kara Musztafa nagyvezír erőszakos halállal múlt ki, a fejedelem, ki febr. 2.-án már megkezdte hadjáratát, a török politika fordulásától tartva, febr. 22. elrendelte a gyalogságnak Jenőbe való beküldését³⁾. Később (márcz. 23.) már csak szükség esetére rendelte oda s Lugosba és Karánsebesbe a száz gyalogságot, ha őszfelé ismét hangoztatta is, hogy »gyalog nélkül semmi az a vár.» Élelemmel Jenőt saját adójából láttatta el⁴⁾.

A kitört hadjáratban, Kornis Zsigmond és Bornemisza Pál vezetése alatt élénk részt vettek a zarándmegyeiek s kivált a jeneiek. Vitézségök miatt a fejedelem (1645. szept. 18.) különösen *Jeney* Tamás, *Szegedy* János, *Magovits* György, *Simándy* György, *Makó* István és Mihály s *Hegyessy* János jenei nemes katonákat dícsérte és jutalmazta meg⁵⁾. Megajándékozta utóbb *Szentpétery* Ferencz jenei fizetett vitézét is, ki halálosan megsebesülve esett fogságba és csak váltságfizetés mellett szabadúlhatott meg⁶⁾. Elvesztette és nagyon megsiratta egyik legjobb hívét, *Bornemisza* Pált, udvari hadainak s Jenő várának főkapitányát, ki kétheti betegség után 1644. okt. 24.-én a hernád-németi táborban húnyt el⁷⁾. Helyébe Balyoki *Szénásy* Péter bihari alispánt, ezt a jó gazda és törvénytudó hírében álló embert, a vár eddigi alkaptányát tette főkapitánnyá. Szénásy egyre sürgette az ifjabb fejedelmet, hogy mivel a jenei vitézek a fejedelem oldala mellett vannak, a vár oltalmára 400 gyalogot küldjön, mivel az őrség csekély számáról értesülve, a gyulai törökök már is fölverték Belényes vidékét. Az ifjú Rákóczy 1645. júl. 21. csak annyit tehetett, hogy készenlétet parancsolt Zarándvármegye gyalogságának⁸⁾. A vitézek különben most már hazatértek, mert kilencz nap mulva Rákóczy Linzben kibékült a Habsburgokkal.

Most már megint élesebben léptek előtérbe a hódoltság ügyei. 1646. május 7.-én fogadta Rákóczy a vármegyék panaszát s követe 13.-án a budai basának is előadta a szegénység panaszait. Másnap dívánt tartott

¹⁾ *Szilágyi*, A két Rákóczy, 108. — ²⁾ *U.-o.* és 116., 190. V. ö. *Tört. Tár*, 1893., 320. — ³⁾ *Szilágyi*, A két Rákóczy, 122. — ⁴⁾ *U.-o.* 133., 246., 250., 252. — ⁵⁾ *XXI. LR.* 160ab., 174ab—175a. *NRA.* 1097., 11. és 1722., 4. *Fábián*, I. 252. — ⁶⁾ *XXII. LR.* 76ab. — ⁷⁾ *Szalárdy*, 186. — ⁸⁾ *Szilágyi*, A két Rákóczy, 340. Érdekes volna ismernünk *Haller* Gábornak a jenei várról ez évben a fejedelemhez intézett jelentését; ezt azonban a *Haller*-család levéltárából (fasc. XX. nro 98.) csak egyszerűen említi a *Tört. Tár*, 1887., 588.

a basa s elh atározta, hogy teljes hatalommal küldi kapudsi basáját, *Recseff* agát Szolnok, Gyula, Lippa, Temesvár, Világosvár stb. török hódoltsága ügyének megvizsgálására. Szigorú parancsot írt a bégekhez, emingekhez és szpáhikhoz, javaik elvételével fenyegetvén őket, ha a panaszok igazaknak bizonyúlnak; szánta a szegénységet s mindenképen meg akarta orvosolni sérelmeit, a mik főképen abból támadtak, hogy a mint gyarapodtak az alföldi falvak, nagyobb adót vetettek ki reájok a szpáhik. A budai vezér Rákóczynak hozzáküldött követét is kérte, hogy a kapudsival együtt járja be a megjelölt vidékeket¹⁾. Mindez annál több jóval biztatta a jeneieket, mert május 23. Váradról a fejedelem is ellátogatott Jenő várába²⁾.

A törökök részéről a gyulai alajbég *Memhed* aga s egy másik Memhed aga, (ki — a törökök hódításjoga elvének fönntartásával jenei alajbég volt) és több szpáhi nem érték be a budai basa vizsgálatával, hanem egyenesen Konstantinápolyba mentek vádaskodni³⁾. A jeneiekre fogták, hogy az Erdőhátságon s mindenütt ők vágták le az utóbbi időkben elesett törököket; panaszkodtak, hogy a fejedelem tisztviselői Jenő és Sarkad váraiba élelmi szereket szállítottak a hódoltság területéről, hogy Sarkad építésére palánkfákat hordattak a szomszéd falvakból; hogy maga a fejedelem az egész jenei szandsákságot bírja, pedig uralkodásának kezdetén annak csak felére tartott számot. A fejedelem már 1646. szept. 20. kijelentette, hogy »a mostani törökök latorsága miatt szegény jeneiek ártatlanul szenvedtek;«⁴⁾ portai követéhez okt. 14. intézett levelében pedig »merő hazugság és csalárd hitetlenség« gyanánt utasítja vissza különösen a jeneiek ellen emelt vádakát. Ellenkezőleg a jenei katonákat vágják a törökök; minden igaz ok nélkül sarczolják, húzzák-vonják a szegény népet. A Maros jobbpartján levőkkel is mindenféle szolgálatokat tétetnek, pedig ez a rész már az erdélyi fejedelemséghez tartozik. A jó szomszedságot tekintve, nem ellenezte a fejedelem, hogy szokott adójokon kívül még Deszni vidékén is beszedjék a sajka- és a szekérpénzt. S ha Jenőbe élelmet, Sarkadra pedig palánkfát vitetett a fejedelem, mindenesetre inkább helyén van, mint az, hogy a törökök Gyulára és Lippára vitetnek épületfát az erdélyi falvakból, sőt még Debreczen vidékéről is, a nélkül, hogy ez ellen szót tett volna a fejedelem. »Merő hamisság és tökéletlenség« az a vád, hogy ő jenei szandsákságnak csak felére tart jogot. Megnyugodnék a fővezér által a hódoltság területén elrendelt vizsgálatban; mert hacsak hamisesküre nem szorítják a szegény népet, kiderül a törököknek minden hamissága. Ilyen, hogy a lippai bég nemrégiben is megfogatott, levágatott s a Marosba dobott két szatmári kereskedőt, kik pedig mindenütt megadták a neki járó harminczadot; rabságban tartja a velök levő 12—15 éves gyermekeket s nem akarja kiadni árúczikkeiket sem⁵⁾.

¹⁾ *Törökm. Tört. Eml. V. 377—9.* — ²⁾ *Tört. Tár, 1882., 329.* — ³⁾ *Törökm. Tört. Eml. V. 386.* — ⁴⁾ *Szilágyi, A két Rákóczy, 368.* — ⁵⁾ *Törökm. Tört. Eml. V. 386—7.*

Mentül kevesebbet bízhatott a fejedelem a törökökben, annál inkább rajta volt, hogy Arad és Zaránd egyesült vármegyék területét Boros-Jenő várának, mint székhelynek, elsőrangú erősséggé való átalakításával biztosítsa hódításaik ellen. Jenő várának külső palánkbástyáit még 1645-ben lebonttatta s *Haller* Gábor tervei szerint kőbástyákat építtetett helyettök¹⁾. Meszet égettetett, köveket hordatott, alkalmasint a szomszédságban levő Apatelekek trachitjából, melybe pinczét vágatótt, azonkívül pedig téglákat vettetett. Mielőtt befejezte volna ezt a munkáját, már is jól ellátta az országnak ezt a Váradon kívül legfontosabb végházát lövészerszámokkal, porral, golyóval s minden szükségessel, úgy, hogy — mint láttuk — a török féltékenységét is fölébresztette vele; a vár kapitányává a kincstári javak igazgatójává tett Szénásy helyett 1648-ban *Veér* Györgyöt, ezt az »érdemes, jó, becsületes magyar embert« nevezte ki²⁾ s törvénybe ígattatta 1643-ban kiadott szabályrendeletét, mely szerint tisztét viselnie kellett. Még azon esztendőben október 28.-án elhunyt a fejedelem, kinek nevéhez vármegyénkben egy dicsőséges hadjárat emléke fűződik s kinek honvédelmi érdemeit hirdeti az utóda alatt befejezett s részben ma is fennálló borosjenei »Rákóczy-vár«, mint jó gazdát dícséri a Makra-hegyen róla nevezett »Rákóczy-szöllő« s vallásosságát tanúsítja az aradi lyceumban őrzött »Rákóczy-biblia«³⁾.

¹⁾ Kétségkívül erre a munkálatra vonatkozik Hallernek már említett jelentése. *Tört. Tár*, 1887. 588. — ²⁾ *Szalárdy*, 243. — ³⁾ Ez utóbbinak táblájáról van véve e fejezet záróképe. Rákóczy bibliáját ösmerttem a *Századok* 1887. évi 640—2. lapján.

